

**ALEKSANDRA
WOJTASZEKOVÁ**

FJAKA

Chorvatská sezona

ALEKSANDRA
WOJTASZEKOVÁ

FJAKA

Chorvatská sezona

Nakladatelství Dokořán
Jaroslava Jiskrová – Máj

ALEKSANDRA WOJTASZEKOVÁ

FJAKA

Chorvatská sezona

Kniha vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

This publication has been supported by the © POLAND Translation Program.

BOOK INSTITUTE

©POLAND

Copyright © by Aleksandra Wojtaszek, 2023

Translation © Martin Veselka, 2025

Photography © Věra Veselá, 2025

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).

Z polského originálu *Fjaka. Sezon na Chorwację* přeložil Martin Veselka.

Fotografie (titulní strana přebalu) Věra Veselá.

Redakce Jaroslava Jiskrová a Jarmila Horáková.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydala v roce 2025 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

a Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 25, Praha 4, jiskrovajaroslava@gmail.com.

Dokořán

ISBN 978-80-7675-276-4 (pdf)

(pdf – 1364. publikace, 481. elektronická;

ISBN 978-80-7675-277-1 (epub)

epub – 1365. publikace, 482. elektronická;

ISBN 978-80-7675-278-8 (mobi)

mobi – 1366. publikace, 483. elektronická)

Jaroslava Jiskrová – Máj

ISBN 978-80-7574-021-2 (pdf)

(pdf – 123. publikace, 64. elektronická;

ISBN 978-80-7574-022-9 (epub)

epub – 124. publikace, 65. elektronická;

ISBN 978-80-7574-023-6 (mobi)

mobi – 125. publikace, 66. elektronická)

*Miluju tě, Chorvatsko, ale podívej se, co mi děláš.
(Volím te, Hrvatsko, ali vidi šta mi radiš.)**

* Nápís na zdi v Záhřebu, v současnosti již zatřený.

- 1.** Istrie
- 2.** Střední (Vlastní) Chorvatsko
- 3.** Slavonie
- 4.** Dalmácie

Obsah

MOŘE A PEVNINA

Země věčného léta	11
„Bílá je ta nejlepší barva na světě“	26
Malá země pro velké prázdniny	50
Tisíciletá letargie	60
Střepy	79
Odplouvající poloostrov	107
Omáčka tisíce a jednoho ostrova	134

CHORVAT – TO ZNAMENÁ KDO?

Terra sancta	153
Zámečník, doktor a král	166
Celá Jugoslávie zpívá rock'n'roll	205
Chorvatština čili srbština neboli srbština čili chorvatština	232

STÍNY

Slana. Moře rudé od krve	251
War never changes	260
Jizva	289
Kde je mi konec?	309

Bibliografie	315
Filmografie	324
Soundtrack	326
Poděkování	331
Poznámky	333

MOŘE A PEVNINA

Země věčného léta

V životě přímořské Dalmácie je nejdůležitější okamžik, kdy končí léto. Jen ti nejstarší a nejzkušenější obyvatelé jadranského pobřeží dokážou předpovědět den, přesněji řečeno noc, kdy se léto nepostřehnutelně změní v podzim. Pro člověka, který neuvykl stedomořskému slunci, je léto fenoménem natolik totálním, že se mu podzim a zima jeví jako něco nepravděpodobného, ba nemožného. A přece: v jistý den se koupete v teplém moři nebo se vyhříváte na pláži, popijíte *gemišt*, tedy bílé víno s vodou neboli střik, a pozorujete při tom bezmračnou oblohu. V noci přijde bouřka, vítr duje a veliké kapky deště bubnují do oken. Další den je sice znovu něco přes dvacet stupňů, ale všichni už tu vědí, že léto se nevrátí, že už nadobro skončilo.

Sezona plynule přechází v mimosezonu. Lidé s batohy, kteří se potulují centrem města, už nejsou batůžkáři, ale studenti a žáci škol vracející se z vyučování. Další a další restaurace a hospůdky zavírají svá vrata, židle skládají na sebe a ledabyle převazují kusem šňůry, místo nabídky jídel visí na dveřích oznámení, že opět otevřeno bude až za rok v červnu. Polština, čeština, němčina a angličtina mizí z ulic a nahrazuje je dalmatská varianta chorvatštiny, jejímž nejtypičtějším rysem jsou samohlásky „e“ a „i“, využívané k vyjádření celé pestré škály emocí a dojmů.

Parkoviště, kde se až doposud platil majlant, zvedají závory. Nikoho nepřekvapí, že auta se tu nezamykají; pokud nás někdo zablokuje, stačí si vzpomenout, že odtlačení sousedního vozu na

jiné místo je součástí zdejšího folkloru. Davy lidí mizí a společně s nimi i bohatá ubytovací a gastronomická nabídka. Zavírají dokonce i některé benzinové pumpy a bankomaty vám sdělí, že v nich nejsou peníze. Je to doba účtování, nervózního počítání, zda letošní sezona umožní místním přežít zimu. Ač by se mohlo zdát, že záhy přijde kdosi, kdo vyžene poslední lidi z procházek a uzavře brány Dubrovniku, zadarské historické jádro nebo Dioklecianův palác ve Splitu, ve skutečnosti až první kapky deště zvěstují návrat k ospalé všednosti.

A pouze mořské varhany není třeba vypínat na dobu, kdy jsou turisté pryč. Město Zadar přišly na čtyřicet milionů kun, avšak nyní na ně hrají vlny. Nicméně silné podzimní a posléze i zimní vichry způsobují, že jejich zvuky jsou čím dál neklidnější. Namísto konejšivého šumu tak slyšíme příšerné kakofonické kvílení.

Slunce, třebaže je stále přítomno, přestává udávat rytmus zdejšímu životu. Už není nutné se před ním schovávat a přesouvat většinu aktivit na večer nebo brzké ráno. Nyní si žezlo přebírá vítr, který udává životní rytmus především na dalmatských ostrovech. V jedné malé vesničce na Hvaru najdeme reliéf znázorňující větrnou růžici. Označení jednotlivých typů větrů jsou na ní uvedeny v místním nářečí: *tramuntona*, *majštro*, *pulent*, *garbin*, *oštar*, *jugo*, *levont*, *bura*. Nejohroivější z nich jsou – jak ví v Chorvatsku každé dítě – jugo a bura.

Jugo je vítr jihovýchodní a rovnoměrný, přináší oteplení a někdy i červený písek ze Sahary. Příjemným závanem jara uprostřed zimy vyvolává dojem, že je mírný, ale ve skutečnosti je jugo slovanským pojmenováním větru známého jako *sirocco* – vítr smrti. Pokud se jeho vinou jen zkaží pršut, tedy tradiční šunka sušená na slunci a větru, tak to ještě není to nejhorší. Potíž je, že tento

vítr zpravidla vyvolává i bolesti hlavy, deprese, vražedné tendence či naprosté vyčerpání. Chorvatský spisovatel Senko Karuza z ostrova Vis o něm napsal báseň pojmenovanou prostě *Jugo*: „Je velkou chybou psát o jugu, stále-li trvá / Vlhkost a neklid slepují slova / Jež mohla zmizet a nikdy víc / Nikde / Nikomu se neukázat. Mlčet je tedy základní zákon / Co platí, když vane jugo. Snadno pak / Na něj zapomenout.“¹

Bura (bóra), již v řecké mytologii zosobňoval nezkrotný Boreás, kočující nesmrtelné koně, je naopak vítr ledový, nenadálý a nárazový, který uzavírá mosty a ruší plavby trajektů. Na rozdíl od Řeků si jej Slované představovali jako ženu, a to ženu podobnou těm stereotypním z akčních filmů – tedy svůdnou, avšak zároveň nebezpečnou. Podle jedné pověsti je bóra krutou šlechticnou, kterou Bůh potrestal, proto k nám její chladný dech vane přímo z hlubin pekelných. Bura je východní nebo severovýchodní vítr, dosahující v nárazech rychlosti až dvě stě kilometrů v hodině,* který vzniká, když se vzduch nad horami ochladí, ale nad mořem zůstává stále teplý. Začíná foukat téměř bez varování, rozsévá proto zkázu mezi nezkušenými jachtaři. U lidí, kteří nejsou zvyklí žít u moře, způsobuje prudké záněty dutin nebo ucha. Obyvatelé pobřeží však tvrdí, že pročišťuje mysl podobně jako vyčistí oblohu od mračen.

O posledním letním víkendu jsem se vypravila na chorvatskou Ibizu. Tak se v turistických brožurách označuje pláž Zrće na os-

* Nejvyšší rychlost bury, jaká kdy byla zaznamenána v chorvatských dějinách, činí 307 kilometrů v hodině, jedná se však o údaj neoficiální, neboť měřicí přístroj nebyl uzpůsoben k měření tak vysokých rychlostí. Oficiálně foukalo na chorvatském pobřeží nejvíc v roce 1998 u Maslenického mostu přes úžinu Jaderského moře – 248 kilometrů v hodině.

trově Pag. Přirovnání je to značně přehnané, ale v Chorvatsku, jež se turisticky orientuje především na rodiny s dětmi, si pláž s tuctem diskoték a klubů otevřených dlouho do noci o tuto nálepku vysloveně říká. Stále ještě je horko, na obloze není jediný mráček. Ukazuje se, že zdejší kandidátka na Ibiza je mimo provoz, avšak to nám nebrání, přelézáme nedbale natažený řetěz a míříme přímo na pláž. Pohled je to jako vždy okouzlující, byť několik měsíců prožitých na chorvatském pobřeží už mě poněkud naimpregnovalo, pokud jde o žasnutí nad splývajícími modrými liniemi. Na pláži Zrće nicméně investoři usoudili, že příroda sama stačit nebude a je potřeba jí dopomocť víc než obvykle – křiklavěji a zřetelněji. Z boudiček zatlučených prkny čouhají fantaskní tvary bytostí vědě známých i neznámých. Ve svitu stroboskopu veliká chobotnice v cylindru, jež natahuje svá chapadla přímo do písku, snad začíná dostávat smysl. V záři slunce ovšem připomíná spíše hodně špatný dojezd LSD tripu.

Nejen nás lákaly poslední paprsky sluníčka. Několikačlenná skupina polských turistů vylehává na pláži, popíjí z plechovek střídavě chorvatské pivo Ožujsko a polský Harnaš, z telefonu se linou hlasité zvuky hudby. Chtě nechtě se zaposlouchám do textu písničky polského rapera Tede: „Je to poslední noc, brzy skončí to / Kurvy, vodka a koks / Vodka a koks, naše poslední noc.“

Při procházce podél pláže se dostávám až k diskotékovému baru, který je úplně na konci. Naději na kapičku kávy mi dodává křik a smích, který se ozývá zevnitř. Neřeším, že vše vyhlíží jako po zavíračce, a jdu dovnitř. Zastaví mě až udivené pohledy několika mužů.

„Máme zavřeno, slečno,“ říká mi jeden z nich, odhadem čtyřicátník. „Už je po sezoně.“

„Nemohla bych dostat aspoň kafe? Nebo vodu?“ Podnikám zoufalý pokus. „A co tu teda vlastně děláte?“

„Musíme tu zajistit a opravit pár věcí. Je potřeba to přichystat na příští sezonu. Teď už nemá smysl otvírat, léto je u konce.“

Hledím mu do očí a přemýšlím, jestli ze mě dělá blázna záměrně. Je pětatřicet ve stínu a moře je teplé jako polévka.

„Léto skončilo,“ opakuje mírně. „Už je cítit podzim.“

Následující noc bude poprvé padat studený déšť.

Obyvatelé globálního Severu jezdí rok co rok na Jih, aby okusili něco, co se jim jeví jako *opravdový život*: bez daní, práce od sedmi ráno a přemíry konvencí. Touží prožít krásu krajiny. Nechat se uhranout spontánností místního obyvatelstva, jež je ovšem současně prodchnuto i moudrostí a jehož úvahy nerozlučně doprovázejí zfermentované plody révy vinné. Dát si fik ze stromu, a nikoli z balíčku, rybu pořídit v přístavu, místo aby ji vyhrabávali z mrazáku v supermarketu. Na okamžik se ponořit do hédonismu pozorování, ochutnávání, očíhávání a dotýkání. Pro tento pocit autenticity jižního života jsou schopni snášet opilé a nepříjemné číšníky, rybí polévku z bujonu a hodinu a půl dlouhé popojíždění v zácpě na těch pár kilometrech mezi Omišem a Splitem, a především zaplatit rozhodně až příliš za onen dokonalý apartmán, z něhož se otevírá výhled na chvilkový sladký únik z reality.

V Dalmácii už od devadesátých let není průmysl a zemědělství tu na kamenitých půdách nikdy příliš nevzkvétalo. Středomoří jakožto místo uměleckých a vědeckých inovací – to je tklivá píseň dávnověku. Zůstal tu ryzí prostor – a právě on, využívaný a zpeněžovaný, se stal platidlem, ba vysloveným trumfem. Spisovatel a novinář Jurica Pavičić, který pochází ze Splitu, popisuje tento re-

gion jako „místnost bez výhledu“ – třebaže my, národy ze Severu, hledíme na obyvatele Jihu z pronajaté terasy, oni se nemají kam podívat. Jsou uvězněni mezi minulostí, kterou musejí opečovávat, aby naplnili očekávání návštěvníků, přítomností, v níž nemohou současnému západnímu světu konkurovat, a totálně nejistou budoucností. „Je vůbec nějaký život mimo turistiku?“ táže se tento spisovatel dramaticky. „Anebo jsme už pouhými statisty ve velkém divadelním představení s názvem ‚turistická destinace‘?“²

Pavičić má trochu pravdu – léto v Dalmácii je představení, po němž se zhasnou světla, smyje líčení a rozebere scéna. Stačí provést jednoduchý experiment: navštívit stejné pobřežní městečko jednou v sezoně a jednou mimo sezonu. Právě kvůli tomu jsem jednoho únorového zamračeného dne nepoznala Jelsu na Hvaru a teprve pomník osla mi připomněl, že jsem tam pouhý půlrok předtím strávila opojný letní týden. Já Jelsu nepoznala, ale Jelsa poznala mě – v sezoně jsem byla jedna z milionu tváří, potažmo spíše těl, které je nutno nechat vyspat, nakrmit, napojit, diskrétně připravit o peníze a pak zas poslat domů. Naopak teď – v zimní ospalosti malého městečka – se můj přízvuk opět ukázal jako důležitý, přestala jsem být součástí turistické masy a jižanská zvědavost mi nakukovala do novin, do auta i do kávy. A já se zase cítila tak, jako bych klíčovou dírkou sledovala scénérii, jež nebyla určena mým očím.

„To ti letos začíná sezona brzy,“ vyprskla napůl z legrace, napůl závistivě sousedka ženy, od níž jsme si pronajali byt.

„Ale prosím tě – nějací Poláci,“ zamumlala omluvně paní domáčí a já bych přísahala, že za mými zády udělala nějaké gesto, jako že jsme fakt blázni.

Jednou z částí jadranské kultury, kterou budou mladší generace znát už jen z knih, filmů a vyprávění veteránů zocelených bojem, je takzvané *galebarenje*. *Galeb* – a nepleťte si to se slovem *golub*, tedy „holub“ – je chorvatsky „racek“. Tak se tradičně označují Dalmatinci, kteří už dávno před vynálezem kurzů svádění spojených s neurolingvistickým programováním využívali rozličné techniky k tomu, aby v letní sezoně navázali vroucný poměr s co největším množstvím zahraničních turistek. *Galebarenje*, jak jsem se dočetla na jednom internetovém portálu, „je něco jako umírání hladu – stará dalmatská tradice“.³ Navíc předávaná z generace na generaci, byť tedy ne vysloveně z otce na syna, ale spíše ze zkušeného donchuána na dospívajícího mladíka, co teprve zahajuje svou dobrodružnou eskapádu. Zmíněné techniky zpravidla zahrnují znalost řady cizích jazyků na úrovni sice základní, která ovšem umožní rozvinout dalekosáhlé vize budoucnosti a vyznat nenadálé citové vzplanutí (to ovšem není bezpodmínečné, vždyť koneckonců postačí řeč těla) a popsat svou falešnou identitu (cení se kapitán, pilot, špión a chirurg). Hodí se i široká síť kontaktů s číšníky, barmany a recepčními, díky nimž lze mít přesný přehled o situaci na bojišti. Klíčová je v této zálibě i diskrétnost – ač se vyplácí pochlubit se před konkurencí se svými úspěchy, je nutné dát si pozor na žárlivé partnery a na místní děvčata, protože získá-li někdo pověst „racka“, může mu to zavřít spoustu zdejších dveří na dlouhé zimní měsíce.

Nejkrásněji v současné chorvatské literatuře *galebarenje* demystifikuje a zároveň romantizuje Zoran Ferić, který jej popisuje jako způsob, jak mladí kluci ze senzualního a současně konzervativního Jihu mohou získat první sexuálně-milostné zkušenosti, ale také jako zdroj letní zábavy pro mladé ženy, vytržené ze svého přirozeného

prostředí a toužící po úletech a pobavení: „Zabrat si dívku znamenalo předat kytku, něco říct, upoutat pozornost a pak zas jít. Nezůstávat déle, nenudit a nebalit za každou cenu. Probudit zájem a odejít. Další schůzka pak měla příchut' šťastné shody náhod. Ta první kytka nezřídka putovala po usušení do památníčku. Děvčata i hoši se pro sebe vzájemně stávali trofejemi. Dívky si nechávaly vylišované květiny, chlapi kudrnaté vlásy. Teprve po dvou až třech náhodných setkáních ve městě to začalo být vážnější – a občas se to dokonce přerodilo v letní lásku. Jen bohužel nikdy nebylo zřejmé, kdo bude komu tou letní láskou.“⁴

Tuto světskou tradici lze spojovat i se specifickou polohou Jugoslávie na mapě Evropy a světa – *galebarenje* se na dalmatských plážích objevilo spolu s rozkvětem turistiky v šedesátých a sedmdesátých letech, kdy jugoslávský socialismus vkročil do takzvané hédonistické etapy. U Jaderského moře se tudíž opalovaly Němky, Rakušanky a Britky v dobách, kdy na brány jejich kapitalistických vlastí už klepala sexuální revoluce, ale také Maďarky, Češky a Polky, které byly šťastné, že mohly nakrátko uniknout ze zemí, kde panovaly výrazně přísnější verze komunistického režimu – „ve východním bloku Stasi a KGB, kdežto tady čevabčiči, červené víno, pár špiclů a laciné ubytování v soukromí“.⁵ Byť se bezpochyby stávalo, že dívka pocházející z odlišného kulturního okruhu nepochopila pravidla hry anebo prostě neměla chuť, aby ji někdo přemlouval k pletkám a balil, tak se podobně často stávalo, že ona transakce uspokojila všechny strany a že údajné slzy turistek při odjezdu a dopisy jimi posílané byly pouhým výplodem bujně fantazie místních, kteří se díky tomu mohli cítit poněkud méně manipulováni. Poskytovali totiž ženám nejen svá vlastní těla, opatřená zdánlivě nevinnou nálepkou „letní dobrodružství“,

ale také sen o životě zbaveném každodenní dřiny a o rozkošnickém vychutnávání krajiny.

Dnes, v době neustálého rozšiřování kapacity a nabídky noclehů, jako by apartmány, letní byty a kilometry pobřeží byly gumové, nemá nikdo čas ani chuť vést s turisty hovory, jež by překračovaly rozsah obvyklých praktických záležitostí jako objednávky v restauraci nebo v hotelovém baru či výměny ložního prádla.

V letní pandemické sezoně, byť „překračující veškerá očekávání“, opatřené letopočtem 2021, jsem se ve Splitu potkala s jedním svým přítelem. Tento jinak povahově mírný a klidný člověk měl v očích vražedný pohled.

„Už odsud prosím všichni odjeďte, fakt,“ vycedil rádoby z leg-race. „Přijed' v září, až se svět zas vrátí do normálu, teďka totiž nechci vidět ani tebe.“

A pak mi vyprávěl, jak ho vyhodili z pronajatého bytu, neboť majitelé vydělají během tří měsíců na Airbnb částku, kterou by jim v životě nemohl zaplatit. I další pronajímatelé se řídí logikou zvanou „letní činže“, takže musel přespávat u rodičů, na své posteli z dětství, kde mu přechnívaly nohy. Dům jeho rodiny však leží hned vedle nejproslulejší splitské pláže Bačvice, což znamenalo, že noc co noc probíhal pod jeho oknem karneval zkřížený s bakchanáliemi a to místo si prý oblíbili jak turisté prahnoucí po milostném ukojení, tak i ti, kteří nutně museli vykonat fyzickou potřebu. Než se nějak dostal do práce, musel absolvovat dlouhou cestu plnou náhodných setkání a už méně náhodných pošťouchnutí. A pokud by si od toho cirkusu třeba chtěl odpočinout tak, jak se to na Chorvata sluší a patří, v nějaké místní hospůdce – zkuste hádat: nikdy tam pro něj není místo a ceny jako mávnu-

tím kouzelného proutku náhle vyskočí o dvě stě procent. A ne, v moři se nekoupe, proč by to jako dělal, říkal mi a hleděl na mě už ani ne tak rozezleně, jako spíš rezignovaně.

Nakonec – létu natruc a turistům navzdory – jsme se rozhodli dát si víno. Záchranu pro žíznivé poskytlo molo Matejuška. Kdysi zde odpočívali rybáři, dnes tu místní mládež kouří cigarety nebo trávu a taky popíjí pivo pořízené u nedalekého stánku, kde seženete vcelku obstojné řemeslné pivo i s umělohmotným kelímekem. Matejuška se nachází v samém srdci města, jen pár kroků od Diokleciánova paláce, a přestože nepůsobí příliš reprezentativně – sedí se tu totiž na podlouhlém bloku z betonu nebo na nízkých schodech –, je právě tenhle kousek betonu jedním z posledních útočišť před gentrifikací a airbnbizací města.

Chorvatské bezpečnostní složky zauímají ke konzumaci alkoholu ve veřejném prostoru zcela jiný postoj než policie v Polsku, a tak nás vyhnal až teplý, tentokrát letní deštěk. Trochu jsem protestovala, jelikož v třicetistupňovém horku se kapky vypařují dřív, než vůbec stačí dopadnout na kůži, avšak hrdý jižan na mě hleděl, jako bych ho vystavovala riziku jisté smrti. Odešli jsme tedy – on, skoro dvoumetrový chlap, vyspat se do dětské postele u rodičů, já zase poslechnout si za několik desítek eur chrápání v šestilůžkovém pokoji, který vznikl přestavbou obýváku.

Ve stejném roce jsem strávila dva letní týdny v Dubrovniku. Řada mých chorvatských kamarádů tu nikdy nebyla. Obrácím oči v sloup, když vidím nezřízenou konzumpci a davy turistů s nadtímy peněženkami, kteří se snaží zamaskovat, že obvykle si takové rozhazování nemohou dovolit. Ani já bych si to dovolit nemohla, kdyby nebylo chorvatské tendence furiantsky se ukázat

a jejich štědré slovanské duše. Seminář pro zahraniční kroatisty by se mohl konat v jakémkoli jiném místě v téhle zemi, a přesto Záhřebská slavistická škola v rozporu se zdravým smyslem pro finance každoročně zve několik desítek studentů a badatelů do svého nejdražšího města. Chorvati vědí, jak dělat vědu – přednášky prokládají divadelními představeními, výlety na okolní ostrovy jazykovými workshopy a panelové diskuse pokračují dlouho do noci za doprovodu hudby.

Zdá se mi, že se dovedu vyhýbat těm nejnápadnějším pastem na turisty. Poté co jsem jednou uvízla na půl hodiny v bráně Ploče, se ani nepokouším dostat do historického jádra v turistické špičce. Dřív než přijedu do proslulé jadranské perly, Chorvatům natruc se naobědvám v Neumu – jediném městečku na území sedmáctikilometrového bosenského okénka na moře. Vědomí, že pobývám v rozhodně až příliš drahém turistickém ráji, mě přesto frustruje – pohled na ceníky dokáže člověku pokazit radost z nádherného okolí.

Musím ale přiznat, že mám Dubrovnik ráda. Dokonce i v srpnu, kdy vám horko proniká do těla všemi póry a město se zaplňuje turistickými výpravami putujícími po stopách *Hry o trůny*. Dojímá mě schopnost lidské mysli nořit se do fiktivních světů, když vidím, jak usměvavá průvodkyně ukazuje část budovy ze sedmnáctého století a vysvětluje napjatým posluchačům, že právě tady, na tomhle místě, přistál drak, a tamhle zase Daenerys neuposlechla zvuku zvonů. Sama se schovávám spíše ve stínu mohutných zdí a přemýšlím o tom, jak v Dubrovnické republice, údajné enklávě svobody, zbývalo pro ženy oné svobody jen málo. Pravidla sňatků byla přísná, uchazeč se musel vykázat odpovídající krví a společenským postavením a uchazečka zase adekvátním věnem. Pokud jej ne-

měla, zbýval jí klášter, tichá a náročná práce a občas i okousávání stěn hladý, což reflektuje dobová renesanční a barokní dubrovnická literatura. Město si cenilo své svobody, ale své dcery příliš v lásce nemělo.

Raguza, teprve ve dvacátém století přejmenovaná na Dubrovník, bývala výjimečným městským státem, svobodnou republikou, jež čtyři a půl staletí fungovala na okraji dnešního Chorvatska. Zdejší obyvatelé byli proslulí svým obchodnickým a diplomatickým nadáním, ale také coby vynikající mořeplavci a básníci. Město nazývané „slovanské Athény“ bylo obehnané masivními hradbami, avšak mnohem účinněji než opevnění jej chránilo zlato, diplomacie a tajné informace, vynesené z cizích států obratnými zvědy. Dubrovnická republika po staletí odolávala tlakům mnohem silnějších států – Benátek a osmanského impéria –, třebaže za to mnohdy platila vysokou cenu. Podlehla až Napoleonově armádě, jež do města vkročila v roce 1806. Obdiv pro malou, ale obratnou a vychytralou republiku, na jejíž hradbách povlávala vlajka s nápisem „Libertas“, tedy „svoboda“, by však neměl zakrýt skutečnost, že se jednalo o republiku aristokratickou, v níž se k moci mohl dostat pouze patriciát – tedy úzká skupinka těch správně narozených elit.

Večer usedám na schůdky před hospůdkou v jedné zdejší úzké uličce a připíjím si na autora komedií ze šestnáctého století Marina Držiće, jemuž po většinu života nebylo zrovna do smíchu – místní poměry se mu nelíbily do té míry, že chtěl s podporou Florencie svrhnout dubrovnické vladaře a přinutit je, aby část moci přenechali nižším stavům. Kolem třetí nebo čtvrté hodiny ranní se Stradun – zdejší hlavní ulice – téměř vyprazdňuje a v tu chvíli se zdá, jako by každá cihla ve městě vyprávěla příběh. Mé nadšení

poněkud vychladne, když musím zaplatit pětapadesát kun za malé pivo anebo pětadvacet kun za obyčejnou černou kávu, nakonec však jen pokrčím rameny. Podnikavci z Dubrovníku vědí, že takových naivů jako já je víc.

V Chorvatsku vládne takzvaná apartmánová turistika: soukromí majitelé pronajímají všemožné prostory, kde se dá bydlet, a svou rodinu na léto stěhují do garáže, v zimě pak zase budují další několikapatrové hrůzy na parcele po dědečkovi, povětšinou na základě stavebního povolení, které od místního úředníka získali za tři litry rakije a dvě kila pršutu. Je to turistika *cimer fraj a sobe – rooms – camera*, která může vymizet stejně rychle jako lidé, kteří drželi cedulky s těmito nápisy poté, co vznikl portál Booking.com. Svět byznysu, peněz a inovací už Dalmácii vytmaví, že takto to dál nejde. Možná stále ještě existují zájemci o tohle divadýlko, ale celá ta legrace se vyplácí čím dál méně. Divák sledující herce na jevišti – to je prostě ztráta času a plýtvání penězi, když je možné nahrát to a pustit v milionu kopií současně. Taková turistika, jak objasňují specialisté, je neefektivní, hosté utrácení příliš málo peněz, v kufrech aut si přivážejí vlastní paštiky a lahváče, zabírají příliš mnoho prostoru, který je v nepoměru k naditosti jejich peněženky. K tomu všemu se přidává příliš krátká sezona – tři měsíce zatínání zubů, to je rozhodně příliš málo.

Dalmatské pobřeží se drasticky proměnilo v šedesátých letech, kdy pozemky těsně u moře, kdysi – jak ironické – přepisované coby půda nejhorší bonity neprovdaným nebo nejmladším dcerám, zničehonic nabyly milionové hodnoty a prostor v ryzí podobě poprvé dal najevo svůj potenciál. Vznikla tehdy magistraála kopírující pobřeží a také obří rekreační střediska pro dělníky, pod-

nikové zaměstnance a důstojníky jugoslávské armády. Především však obyvatelé vesniček v okolí pochopili, že nastal čas, aby opustili tisícileté olivové háje, vykasali si rukávy a navlékli číšnickou zástěru, protože teď nastává nová doba.

Druhá změna se nám odehrává před očima – velký byznys se začíná hlásit o navýsost amatérský turistický průmysl. Ještě donedávna mohl bydlet v nemovitosti milionové hodnoty, umístěné uvnitř prstence hradeb, poměrně chudý prodáváč z místního obchůdku. V kavárnách s vyhlídkou na moře káva v létě sice o něco podražila, ale místní nemuseli čekat ve frontě. V přístavech zase vedle jachet kotvily i malé kutry a čluny. V současnosti je čím dál reálnější hrozba, že osud Dubrovníku, jehož centrum už dávno opustili původní obyvatelé, bude sdílet i zbylá část pobřeží. Promění se i profil návštěvníků – už to nebude Tomek z Polska, Petra z České republiky nebo Steffan z Rakouska, kteří se přátelí s chorvatskou rodinou, k nimž jezdí na léto už třeba patnáct let, pokaždé na stejné místo, protože tam mají vše, co potřebují: moře, pláž a malou hospůdku, kde nabízejí pokrmy z ryb. Nyní se standardy a ceny budou muset přizpůsobit Demi Moore, Harrisonu Fordovi či Michaelu Jordanovi (všichni ti tři zavítali do Dubrovníku s odstupem pouhých několika letních dní). Už tu nebudou apartmány přebudované z domku po dědečkovi, ale obrovské hotely v tureckém, ruském či americkém vlastnictví. Bude to profesionální, sterilní a neskonale nudné.

Člověk se může smát popkulturou přefiltrovaným představám o dovolené ve středomořské zemi a kýčovitým pokusům, aby tyto touhy byly uspokojeny, v podání levandulí navoněných mohutných svalnatců, kteří v pruhovaných tílkách vyzpěvují *a capella* srdceryvné písně o smutných raccích. Je nutno bezpodmínečně odsou-

dit patologické projevy současného systému, zamořování krajiny betonem a drakonické pracovní podmínky v turistické branži. Nicméně může-li každý zachránit jedinou věc na tomhle světě, já bych si vybrala první podzimní den v Dalmácii. Den, co voní mokřým kluzkým kamením, naprostou úlevou, cigaretou zvěstující padla v práci a přípravkem na impregnaci dřeva. Jsem hluboce přesvědčená, že Dalmatinci tou dobou pořádají tajné oslavy, během nichž topí v moři figurínu Čecha či Poláka v šortkách a žabkách. Nezvou mě tam, ale postačí mi ty úsměvy, když pádí do zákulisí, ty spokojené pohledy: tohle divadýlko hrajeme už šedesát roků a opět to byl veliký úspěch, ačkoli snadné to nebylo. Tleskat nemusíte, děkujeme vám všem, na shledanou příště, přijedte zas za rok.